

# موهنجودارو

پایتخت تمدنی کهن در خطر

نگار من: سید انقوی



مربوط می‌شدند. علاوه بر سایر وسایل رفاهی، در این خانه‌ها، چاههای آجری آب تعبیه می‌شده است. دهانه این چاهها دارای دریچه‌ای است که مانع افتادن کودکان و حیوانات اهلی به درون آنها می‌شود.

این شبکه شطرنجی و معماری خانه‌سازی، تنها نشانه‌های حسن دقت و توجه طراحان موهنجودارو نیستند، زیرا علاوه بر آن، نه قبل و نه بعد، تا عصر یونانیان و رومیان چنین توجهی به تأسیسات و خدمات شهری نیز مبدول نشده است.

این چاهها و چاهکهای آجری، ابستدا فضولات فاضلابها را در خود جای می‌داده و آب کثیف اضافی به وسیله کانالهای شبکه فاضلاب اصلی که در امتداد خیابانها و زیر پیاده روها کشیده شده، هدایت می‌گردیده است. این سیستم فاضلاب سر پوشیده درون شهری به کانالهای اصلی فاضلاب برون شهری متصل بوده است. از حفاریهایی که در چند صد متری غرب این بخش بر تراکم شهر به عمل آمده، آثاری کشف شده است که بر روی تپه‌ای مصنوعی به ارتفاع ۷ تا ۱۴ متر قرار داشته است. حمام بزرگ شهر، که ساختمان آجری بسیار پیچیده‌ای است نشانه بارز پیشرفت مهندسی آن زمان است. این حمام، استخری به طول ۱۱/۸ و عرض ۷ و عمق ۶/۸ متر داشته که دیواره داخلی آن با آجر و ملاط ساروج ساخته شده است. این دیواره آجری روی

موهنجودارو، یکی از مراکز تمدن پنجهزار ساله دره سند پاکستان به شمار می‌آید. این شهر از کهنترین نمونه‌های شهرسازی است و برای معماری آینده می‌تواند الگویی باشد، تا آنجا که وقتی کسی به دیدار گوشه‌ای از این ویرانه‌های کشف شده توسط باستان‌شناسان بیاید، می‌پندارد که در محله‌ای از شهر منهایت نیویورک در مراحل اولیه احداث قدم می‌زند. خیابانهای قسمت پایین شهر به صورت شطرنجی و عمود بر هم احداث گردیده و بلواری عرض به پهنای بیش از ۹ متر در جهت شمال جنوبی کشیده شده که به وسیله خیابانهای فرعی شرقی غربی قطع می‌گردد، و ارتباط ساختمانهای مسکونی که در این میان قرار گرفته‌اند به وسیله کوچه‌های باریکی برقرار می‌شود.

در طرح ساختمان منازل دو اصل اساسی رعایت شده است: یکی امنیت و دیگری آسایش. برای مقابله با رفت و آمد سنگین خیابانهای اصلی معمولاً خانه‌ها را طوری می‌ساختند که درها در گذرگاههای فرعی باز شود، و نور و هوا از حیاط خلوتها تأمین گردد. پنجره‌ها از شبکه‌های سنگی یا کاشی ساخته می‌شد. ضخامت دیوار خانه‌ها در موهنجودارو نمایانگر این است که ساختمانها حداقل دو طبقه‌ای بوده و بیشتر آنها با پلکان به طبقه دوم یا پشت‌بام — که هم اکنون نیز در پاکستان و دیگر کشورهای مصری زمین برای خواب در گرمای تابستان استفاده می‌شود —

ویرانه شهر موهنجودارو در ۴۰۰ کیلومتری شمال کراچی واقع است. این اثر باستانی شاهد بلامنازعی است بر عظمت تمدنی که از ۵۰۰۰ سال پیش در دره ایالت سند پاکستان شکوفا شد.

از نامهایی که بر این شهر کهن اطلاق شده «مانهاتن عصر برون» است، و این نام به سبب طرح شهرسازی مدرن و علمی کم‌نظیری است که داشته است. با این همه همواره در معرض خطر سیل رودخانه سند قرار دارد. این ویرانه‌های تاریخی که قرن‌ها با لایه‌ای از خاک از خطر سیلابها در امان مانده بود و در اسر کاوشها و عملیات حفاری سال ۱۹۲۲ کشف شد، اینک با سه خطر مواجه است: بالا رفتن سطح آبهای زیرزمینی، فرسودگی ناشی از نمک و سیلابهای رودخانه سند. یونسکو از دهه ۱۹۶۰ به بعد، برای نجات این منطقه جالب‌توجه، با دولت پاکستان همکاری نمود. از جمله همکاریهای این سازمان، کمک به کارشناسان پاکستانی برای تدارک طرحی جامع به منظور نگهداری این اثر و همچنین جمع‌آوری کمکها در سطح جهانی و قرار دادن موهنجودارو در لیست میراث فرهنگی جهان است. تصویر فوق موقعیت موهنجودارو را نشان می‌دهد که یک برج بودایی، با قدمت کمتری، بر آن مشرف است.





بدون تردید حمام بزرگ موهنجودارو از جالبترین بناهایی است که در آن خطه کشف شده است. این حمام که طول آن ۱۲ متر است مانند سایر ساختمانهای شهری از آجر فشرده با ملاط آهکی ساخته شده است. دیوارهای آن اسفالتی بوده تا مانع نفوذ آب شود. سطح آن شیب داشته و مجهز به سیستم تخلیه بوده است.

مهری که در موهنجودارو کشف شده است. در قسمت بالای عکس نمونه‌ای از نوشته مصور تمدن سند دیده می‌شود که تاکنون تلاش دانشمندان برای خواندن آن به نتیجه نرسیده است.



سومین بنای مهم در این مکان، سائلی است مشتمل بر بیست ستون که در داخل آن حیاط خلوت کوچکی قرار دارد و احتمالاً به عنوان دفتر مرکزی مورد استفاده قرار می‌گرفته است. درباره علت وجودی پاره‌ای از بناهای پیشرفته در موهنجودارو هنوز هم پرسشهایی مطرح است که همچنان در انتظار پاسخیم. اکتشاف شهری با چنین ویژگی کامل و پیشرفته در سال ۱۹۲۲، برای باستانشناسان امر غیرمنتظره‌ای بود. آنان هرگز گمان نمی‌کردند که در ۲۵۰۰ سال پیش از میلاد یک چنین تمدن کامل و پیشرفته‌ای در دره سند وجود داشته باشد. در سال ۱۹۲۰ که عملیات حفاری در هاراپا (۶۴۰ کیلومتری شمال موهنجودارو) آغاز شد، رفته‌رفته پی بردند که مجموعه‌ای از چنین شهرهای کهن (و مدرن‌گونه) وجود دارد.

زمانی که هاراپا - شهر مادر تمدن دره سند که وجه تسمیه تمدن هاراپایی نیز همین است - در نیمه دوم قرن نوزدهم کشف شد، متوجه شدند که آجرهای بخته آن قبلاً توسط مهندسی استفاده می‌شده که خط آهن لاهور ملتان را می‌کشیدند. همچنین روستاییان محلی نیز که به دنبال مصالح ساختمانی بودند از همین آجرها برای ساختن منازل خود استفاده کرده بودند. از آن زمان به بعد در شبه‌قاره هند نزدیک به هزار مکان هاراپایی دیگر را باستانشناسان علامتگذاری کردند که از نظر آثار تمدن به

قشری از اسفالت به ضخامت ۲/۵ سم قرار داشته و زیر آن دیوار اصلی آجری دو جداره وجود داشته است. کف این استخر تدریجاً به طرف مجرای فاضلاب شیب پیدا کرده و این مجرا آب را به کانال طاق‌داری که از کهنترین آثار هنرهای مهندسی معماری است هدایت می‌کرده است. زیرا بدون استفاده از تیرچه‌های چوبی می‌توانسته باروری خود را تحمل نماید (بعدها با استفاده از سنگ کلید) در رأس طاقها، دهانه‌های بزرگتری را ساختند که هم اکنون دهانه‌ها و پلهای بسیار فراختری با استفاده از بتن مسلح ساخته می‌شود).

دومین اثر جالب معماری، انبار بزرگ غله شهر، واقع در غرب تپه است. گمان می‌رود که این انبار از خانه‌های مربعی شکل با آجر فشرده ساخته شده که حد فاصل بین آنها راه‌های باریک مستقیم شبکه‌مانندی است. کف این مجموعه از چوب مفروش بوده و احتمالاً سقف آن نیز چوبی بوده است. پاره‌ای بر آنند که از این انبار، به عنوان خزانهداری کل دولت استفاده می‌شده و کیسه‌های غله و حبوب به وسیله گاریهایی که با گاو تر کشانده می‌شد از مزارع به این انبار حمل می‌گردید زیرا تا آن زمان دادوستد پایاپای صورت می‌گرفته و سکه ضرب نشده بوده است. با به دست آمدن مقداری دانه ذغال شده، ماهیت چوبی بودن این انبار کاملاً مسجل و شک به یقین مبدل شد.